

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете и академичната дейност

на доц. дфн Стефан Недев Пенев,

участник в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор”, обявен от Институт за изследване на общества и знанието при БАН по професионално направление 2.3. Философия за нуждите на секция „Религия, вярвания, светоглед”

Рецензент: проф. д-р Антоний Хубанчев

Конкурсът е обявен в ДВ, брой 91 от 24.11.2015 г. Единственият подал документи като кандидат е доц. дфн Стефан Недев Пенев. Според нормативните изисквания документацията по конкурса е представена коректно и прегледно в необходимата пълнота.

Образователно и научно развитие, академично CV:

Магистър – специалност философия и втора специализация философски проблеми на естествените науки; дипломна работа: „Значение диалектической логики для психофизиологической проблемы”. (Философски факултет, Държавен университет, Санкт Петербург, 1984).

Доктор по философия – дисертация „Хегеловата диалектика и психофизичният проблем” (СУ «Св.Климент Охридски», 1989).

Доцент – хабилитационен труд „Философия на духа”. От 1998 г. до 2010 г. в ИФИ, БАН, от 2010 г. досега – респ. доцент в ИИОЗ-БАН.

Доктор на философските науки – дисертационен труд „Логико-епистемологичен анализ на юдаизма и християнството” (ИИОЗ –БАН, 2012).

Заемани научни/академични позиции: Ръководител катедра/зав.секция „Религия, вярвания, светоглед“ в ИИОЗ-БАН. октомври (2010 – до сега). Доцент в ИИОЗ-БАН (2010 г.до сега); доцент/ст.н.с. в ИФИ,БАН2.11.1(998

до юли 2010). Хон. доцент в СУ“Св.Кл.Охридски“(1998– 2001). Научен сътрудник I степен в Института за философски изследвания-секция Философия на религията (1996-1998). Гл.асистент/н. с. I степен - преподавател в катедрата за подготовка на аспиранти, център за обучение –БАН (1990 -1995). Асистент и лектор в СУ“Св.Кл.Охридски“, Юридически, Философски и Биологичен ф-т. (1986-1998).Аспирант и хоноруван асистент към катедра "Философия", Философски ф-т на СУ "Св. Климент Охридски" (1984-85). Студент по философия – Петербургски държавен у-т (1980-1984); СУ«Св. Климент Охридски».Философски ф-т (1979-80).

Преподавателски опит: 10 семестъра/1986-1990 г./ преподавателска дейност в СУ "Климент Охридски" семинари и лекционни курсове по обща философия в Юридическия и Биологичния ф-т (Общо: 2 000 академични часа). 5 спецкурса по 32(общо 160 академични часа) часа във Философски ф-т на СУ/ 1991-2001/ със специалности: Философия/2 до 5 курс/ & Психология/ 2 до 5 курс/. Теми на спецкурсовете: «Психофизичният проблем», « Диалектичката логика на Хегел и религията»,« Религиозната философия от Платон до Уайтхед», «Философия на религията и световните религии», «Логика, епистемология и диалектика в религиозната философия». 5 години лекции и семинари по философия - подготовка на аспиранти с участие в Изпитна комисия за Кандидатски/докторски/ минимум/ на докторанти от БАН и ВУЗ-ове. Курс по история на философията.Курс по основни проблеми на философията: епистемология, онтология и логика. Общо: 400 академични часа(1990-1995 г.). 2 открити лекции по 2 часа - Erushalaim Universita/2011&2014/: «Личност, общество и безсмъртие в юдаизма; философия и наука.» «Юдаизмът като образец за абрахамичните религии».

Научен ръководител на двама успешно защитили докторанти в ИИОЗ-БАН.

Научна продукция – концептуален апарат, регулативни идеи, изследователски проблеми, оценка на съдържателната част

Раздел монографии

Диалектическият Логос на религията: Религиозната философия на абраамичните религии (публикувана като книга, София, 2015).

В тази монография предмет на системно изследване са фундаментални религиозно-философски проблеми на световните монотеистични религии юдаизъм, християнство и ислям, определяни още и като авраамични, защото във вероучителната им традиция библейският патриарх Авраам се възприема за родоначалник на семитските народи и „праотец на вярата”. Това е научно-изследователски труд с широк тематичен обсег, включващ интердисциплинарна проблематика между наука и философско познание с теология, религиозна философия, философска теология и културология, поради което, както отбелязва и самият автор, тук не може без религия, метафизика, трансцендентни идеи, логика и ценности (стр.7). В подобен род изследвания, чиято цел е интерпретацията, критичният анализ и концептуализацията на религиозните вярвания и идеи от първостепенно значение е прилагането на философските методи и логико-епистемологичните технологии, както и философската експликация и рефлексия на базисни религиозни понятия и теологични системи. Така още в началото на глава I е поставен прастарият класически въпрос за методологичните принципи и границите на компетентност между *философия, религия и наука*. Тази широко обхватна проблематика има оригиналната си концептуализация, систематика и конкретизация в критичното осмисляне на теизма, креационизма, религиозната космогония, космология и антропология, формиращи в доктриналното пространство на трите авраамични религии (срв. стр.22–26). В случая демарканционната линия, определяща научната обективност на философско-религиозното изследване намира израз в обстоятелството, че то е осъществено като

философия за религията, където феноменът религиозна вяра е поставен пред критичната отсъда на разума, а не като *философия в религията*, където genuine философските принципи биха могли да се трансформират и разтворят в системата на теологията. В този смисъл е и заявената от автора позиция в следните тезиси: „1/Изследванията по религия са изследвания върху реален проблем от най-висша степен на сложност и неотменна необходимост. 2/Всеки едностранчив подход на теолога, психолога, историка, социолога или естественика не може да синтезира цялостна и последователна система. 3/Все пак истинното знание има системен характер и многобройни пластове и сектори, а като такова то е собствено философско” (стр. 154).

Този подход е напълно разбираем, защото самата философия на религията се заражда в сърцевината на класическите философски системи. И дори след трудовете на Б.Спиноза, И. Кант и Г.В.Ф.Хегел, ознаменували автономията на тази наука в лоното на философията, в нея се чувства ярката доминация на философските им възгледи. Така за специалиста остава открит въпросът: Не се ли изчерпва философията на религията посредством един чисто философски акт, което самият Хегел е считал за напълно възможно. Или както Хегел пише, цитирано буквално: „Върхът на философията на религията е нейното разрешаване в чисто философския акт. Това става, когато философията асимилира необятния предмет на религията.” Така оттук биха могли да се изведат два предполагаеми извода: дали една рационална система, създадена с цел да обхване и да обясни природата на Божественото, достига само до възможната граница да създаде теоретичен конструкт като чиста философска абстракция за Бога или тя може също така да доведе и до логико-диалектичната антиномия за познавателните граници на безграничното Абсолютно Битие. И днес, когато философията на религията е вече самостоятелна дисциплина – със свой предмет и методи – тя поражда изключително

много интерпретации, свързани с определени школи и течения, което позволява да се обособят отделни нейни форми като феноменологична, екзистенциална, психоаналитична, марксистическа, теологична etc.

Позволям си този кратък екскурс единствено с цел да видя мястото на доц. дфн Стефан Пенев в тази съвременна панорама от различни школи и течения в сферата на философията на религията, защото в цялата си научна продукция – от самото ѝ начало до настоящия момент – той неотколонно прилага оригинален и нестандартен методологичен модел на интерпретация, изграден върху основата на диалектичката логика на Г.В.Хегел и на „философията на процеса” на А.Уайтхед. Паралелно с това той се стреми да създаде своя оригинална философска систематика за изясняване същността на религиозния феномен именно посредством принципите на нестандартната диалектическа логика. Така последователно се тръгва към систематизираното въвеждане на централната категория „*диалектически Логос*”, за да се разкрие движещата сила на религиото начало в неговия генезис и присъствие в общочовешка култура, в духовен живот и в социално битие, както и в идейния континуитет на историко-философската рефлексия.

Логосът се заражда от една страна в недрата на християнството и античния гносис като диалектическо единство на божествени метафизични принципи и от друга – като *ratio* в елинско-римската философска мисловност, която той озарява със светлината на ново и преобразяващо прозрение за смисъла на света. Понятно е, че между бога на античните философия и Бога на библейското Откровение има фундаментални различия, но логосният принцип е този, който сътворява диалектическия синтез в теологичната концептуализация при антиномичността на вероучителните постулати с понятийно-категориалния апарат на рационалната картина за света. Така трансцендентността не губи положителната си връзка с диалектическия реализъм на рационално

обяснения космос, а и самият Логос остава в теологията едновременно небесен и земен, истински персонален Бог (*verus Deus*) и истински човек (*verus homo*), абсолютна Истина и Дух, разгръщащ се в историческото време и пространство като конкретизация на дълбинен иманентен Смисъл. Трансцендентостта на Абсолютното засиява и става видима посредством прозрачността на диалектичното движение на понятията като ставане, противопоставане и възхождане чрез позитивно, негативно и отново към позитивно. В много аспекти всяко мислене е диалектично и ако се обърнем отново към Хегел, то един от основните елементи на неговата логика, а именно Понятието, е тъждествено на Логоса. И доколкото Понятието в системата на Хегел е максималното разкриване на Абсолюта като Идея в себе си и за себе си, то е развитие на свръхемпиричната история на Логоса към природното инобитие и оттам към конкретността на Абсолютния Дух, и на неговото присъствие като действаща Сила в дълбинната първооснова на емпиричните дадености.

Мистерии на юдаизма и християнството: Религия – Личност – Общество

Библейският Израил полага началото на самостоятелното си битие, като се преобразява от номадско племе в народ със самобитна държавност и благодарение на монотеистичната си религия заема изключително място в световната история. Този монотеизъм е оста, около която впоследствие се развива религиозната история на човечеството. Освен това чрез юдаизма до нас достигат декалогът – предаден посредством моисеевите скрижали на Синай – и фундаментални принципи като мир (*шалом, šalom*), справедливост (*šedaqah*), мъдрост (*hohma*). Религиозните и философските начала, залегнали в Тора и в по-късния юдаизъм, създават също така смислово формиращи структури, определящи на архетипно ниво библейската основа на водещи общочовешки идеи в историческото развитие на световната, европейската култура и етос. Свързващото звено

тук е не само религиозният универсализъм като открита система спрямо граничните екзистенциални въпроси за живота и смъртта, но и първично зададената монотеистична парадигма на юдаизма, възприета впоследствие при сложна филиация на идеи от християнството и исляма в приемственост и в радикална конфронция. Паралелно с това идейният контекст на монографията дава основание да се съпостави древният девиз „Ex Oriente lux (От Изтока идва светлината)” със съвременната му добавка „Ex Occidente luxus (От Запада идва луксът)”. Този парадокс между древните идейни първоизточници и корени на юдео-християнската религиозна традиция – тръгнала от Палестина и Близкия Изток и завършила с историческите си превъплъщения в съвременния консуматорски секуларен социум на западната цивилизация – възкресява апокалитичната визия за „древната блудница Вавилон” (срв. стр.69 –83). Като спекулативна профетична есхатология обаче, конкретизацията на новия Вавилон през XXI век е повече символна и няма нищо общо с научната прогноза, поради което в случая приносите следва да се търсят в друга насока. Всяка световна религия е подобна на неизмеримо дълбок извор, в чиято дълбина гори жив огън. Но в историческото време тези извори се превръщат в самостоятелни светини, всяка една поотделно с претенции за притежание на абсолютната истина за спасението на света и човека, като исторически наслоената повърхност впоследствие става по-важна от самата дълбина. Въпреки всичко, всяка една световна религия в дълбинните си основания е по-близо до другата световна религия, отколкото в съприкосновението си на повърхността. В тази взаимовръзка особено стойностни и актуални са изводите на доц. дфн Стефан Пенев, че културно-историческото присъствие на трите световни монотеистични религии юдаизъм, християнство и ислям е било винаги едно от най-големите изпитания и предизвикателства от идейно, етническо, идеологическо и духовно-нравствено естество. Но това обстоятелство е

също така и изключителен шанс, защото в тези религии като конституиращи начала са вградени основите на световната култура и на хилядолетни духовни и ценностни парадигми. Ето защо, авраамичните религии юдаизъм, християнство и ислям могат и днес да предлагат в регионален и глобален мащаб насъщния духовен хляб от екзистенциални истини и ориентири, нравствени правила и ценности за милиарди хора. И не само това, защото това е позитивната алтернатива. Другата линия на развитие – при теоретико-приложното съприкосновение на религиозните традиции на авраамичните религии – се отнася до създаването на стратегии за преодоляване на деструктивните тенденции, свързани с обезличаването и безпринципното прекриване на границите на културната и религиозната идентичност, които могат да доведат до конфликти с нарастваща степен на взаимната нетолерантост и враждебност, както и с изострянето на чувството за собствената изключителност. Тук става въпрос за такива негативни прояви като антагонизъм и противоборство върху основата на цивилизационни и културни различия, пораждащи тероризъм, фанатизъм, насилие и самоизолационизъм, като негов предмет стават идеологизирани религиозни вярвания и ценности, свързани с висшия смисъл и цели на човешкия живот. Това са проблеми с първостепенно значение, защото според статистиката на ООН около 80% от религиозните хора на планетата, са свързани по един или друг начин с монотеистичните авраамични религии. В този смисъл позициите на доц. Стефан Пенев съвпадат с идейната платформа за „Световен етос“ на интернационалния Парламент за световните религии, формулирани като тезиси: „Съвместното съществуване на земния глобус не е възможно без глобален етос. Мирът между нациите не е възможен без мир между религиите. Мирът между религиите не е възможен без диалог между религиите. Диалогът между религиите и културите не е възможен без

изследване на основните им начала. Глобалният етос не е възможен без промяна на съзнанието на религиозните и нерелигиозните човеци.”[Срв. Erklaerung zum Weltethos. Parlament der Weltreligionen (4. September 1993). Anhang // Kueng H. Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung. — Freiburg: Herder, 2002. — S. 172—190]. И в това отношение изследванията на доц.дфн Ст.Пенов, поставени в съвременния им актуален теоретико-приложен дискурс, сочат какво би оправдало присъствието на религията в глобалната общност, не като деструктивна илюзия, но като освобождаваща и еманципираща сила за съвременния човек.

Студии и други публикации

В конкурса доц. дфн Стефан Пенов участва още с 4 студии в чужбина, 6 студии у нас и още 7 научни публикации в престижни издания. В тях той визира проблематика, която тематично прелива, взаимно се допълва и обогатява с идеите и концепциите, съдържащи си в основните му трудове. В тази група съчинения водещите регулативни идеи са тематизирани правилно и конструирани систематично с прецизни логически изводи и със задълбочено познаване спецификата на терминологично-категориалния апарат при диалектичката взаимовръзка и противопоставяне на понятията идеално – материално, сакрално – профанно, религиозно – секуларно, клерикално – светско, ортодоксално – еретично, канонично – схизматично. Не на последно място – като продължение на по-стари разработки в общия тематичен спектър – тук отново се откроява с централното си значение и психофизичният проблем, но вече на качествено нов, по-висок етап, който поради цялата си мащабност (с постоянно нарастване на нови теории и емпирично-експериментални данни), актуалност и комплексно развитие, определено е далеч от дефинитивното си решение и остава открит за допълнителна верификация и бъдещи проучвания.

Трудовете на доц. дфн Стефан Пенев са написани с прецизен и ясен език. Те разкриват академична ерудиция, основава на богата фактология и изчерпателна библиографска информираност.

Като научен консултант в Комисията по вероизповеданията при българския Парламент и като обществен деец, доц.дфн Стефан Пенев има положителна и конструктивна позиция по отношение на Българската православна църква и на проблемите за гарантиране на основните религиозни права и свободи.

Самооценката на приносите е реална, изчерпателна и адекватна и те могат да се определят за новост като резултат на прецизни методологични принципи, нестандартен евристичен интерпретационен подход и оригинална систематика.

Заклучителен извод

В заключение – след основно проучване и анализ на представените в конкурса научни трудове и материали – отчитам тяхната значимост и съдържащите се в тях научни и теоретико-приложни приноси, като моето цялостно дефинитивно становище е, че доц. дфн Стефан Пенев напълно отговаря на изискванията и критериите за присъждане на академичната длъжност „професор” (направление философия 2.3), поради което давам категоричната си положителна оценка и препоръчвам на Научното жури да го предложи на Научния съвет при ИИОЗ - БАН за заемане на тази длъжност за нуждите на секция „Религия, вярвания, светоглед”.

01.03. 2016 г.

София

(Проф.д-р Антоний Хубанчев)

